

Nótári Tamás

Adalékok a *Lex Baiuvariorum* magánjogához¹

Jelen írásunkban² a 737 és 743 között keletkezett *Lex Baiuvariorum*,³ vagyis az írásba foglalt bajor *Volksrecht*⁴ magánjogi rendelkezéseit kívánjuk vizsgálni. Ennek keretében először a dologi, jogot (I.), majd pedig az eljárásjogot (II.) vesszük górcső alá – elsődlegesen a források fényében, ezen belül is alapvetően a törvényi rendelkezések rendszerezésével.

I. A dologi jog

A közösségi tulajdontól elkülönül magántulajdon, illetőleg a dologi jog alapvető felosztása két nagy kritériumrendszer szerint történik a kora középkori bajor jogban. Egyfelől mind a megszerzés, mind az átruházás tekintetében elkülönülnek egymástól az ünnepélyes, szigorúan formalizált átruházással megszerezhető ingatlanok és a jóval rugalmasabban átruházható ingók. Másfelől megkülönböztethető az ún. valódi – a többé-kevésbé a római jogi fogalomrendszer keretei közé szorítható – tulajdon (*echtes Eigen*) és az ún. „nem valódi tulajdon” (*unechtes Eigen*), amely dologi jogi jogosultságokat, vagyis használati, gyümölcsöztetési és korlátozott elidegenítési jogot foglalt magában, vagyis a haszonélvezet és az örökhaszonbérlet bizonyos elemeit, illetve ezek ötvöződését mutatja.⁵

¹ Jelen tanulmány a 4.2.2.B-10/1-2010-0015 számú TÁMOP-projekt (Identitäten: Kulturen und Minderheiten im Donauraum) keretében készült.

² Ezen tanulmány mintegy folytatása a *Lex Baiuvariorum személyi, családi és öröklési joga* című, a *De Iurisprudentia et Iure Publico*ban sajtó alatt lévő írásnak.

³ A *Lex Baiuvariorum* magyar fordítását – latin-magyar bilingvis kiadásban – lásd Nótári T.: *Lex Baiuvariorum – A bajorok törvénye*. Szeged 2011. (a továbbiakban: Nótári 2011a) A bajor népjog lejegyzési idejéhez lásd Nótári T.: *Adalékok a Lex Baiuvariorum datálásához és lokalizálásához*. *Jogtörténeti Szemle* 2009/1. 19–26; *Römischrechtliche Elemente im Prolog der Lex Baiuvariorum*. *Annales Universitatis Scientiarum Budapestinensis de Rolando Eötvös nominatae, Sectio Iuridica* 50. 2009. 419–429. A történelmi környezethez a korabeli történetírás tükrében lásd Nótári T.: *Források Salzburg kora középkori történetéből*. Szeged 2005; *A salzburgi historiográfia kezdetei*. Szeged 2007; *Bavarian Historiography in Early Medieval Salzburg*. Passau 2010. A *Lex Baiuvariorum* egyéb vonatkozásaihoz lásd Nótári T.: *Status libertatis a Lex Baiuvariorum*. *Jogelméleti Szemle* 2007/4; *A határviták rendezésének szabályai a Lex Baiuvariorum*. *Publicationes Universitatis Miskolciensis. Sectio Iuridica et Politica* 27/1. 2009. 77–92; *Személyállapot és társadalomszerkezet a kora középkori Bajorországban*. *Acta Facultatis Politico-Iuridicae Universitatis Budapestinensis* 42. 2005. 163–186; *Personal Status and Social Structure in Early Medieval Bavaria*. *Acta Juridica Hungarica* 50. 2009/1. 85–110; *Egyházszerzés a kora középkori Bajorországban – hagiográfia és kánonjog*. *Jogtudományi Közlöny* 63. 2008/12. 608–616; *III. Tasziló trónfosztása – adalékok egy koraközépkori koncepció perhez*. *Jogtudományi Közlöny* 60. 2005/12. 503–516; *An Early-Medieval „Show Trial” – Tasilo III’s Dethronement*. In: Beck Varela, L.–Gutiérrez Vega, P.–Spinosa, A. (eds): *Crossing Legal Cultures*. München 2009. 141–158.

⁴ A *Lex Baiuvariorum* vonatkozásában bővebben lásd Beyerle, K.: *Lex Baiuvariorum. Lichtdruckwiedergabe der Ingolstädter Handschrift*. München 1926; Merkel, J.: *Das Bairische Volksrecht*. *Archiv der Gesellschaft für ältere deutsche Geschichtskunde* 11. 1858. 533–687; Schwind, E. v.: *Kritische Studien zur Lex Baiuvariorum III*. *Neues Archiv der Gesellschaft für ältere deutsche Geschichtskunde* 37. 1912. 415–451; Krusch, B.: *Die Lex Bajuvariorum*. Berlin 1924. 38–163; Kottje, R.: *Die Lex Baiuvariorum – das Recht der Baiern*. In: Mordek, H. (Hrsg.): *Überlieferung und Geltung normativer Texte des frühen und hohen Mittelalters*. Sigmaringen 1986. 9–23; Eckhardt, K. A.: *Die Lex Baiuvariorum. Eine textkritische Studie*. Untersuchungen zur deutschen Staats- und Rechtsgeschichte 38. Breslau 1927; Landau, P.: *Die Lex Baiuvariorum: Entstehungszeit, Entstehungsort und Charakter von Bayerns ältester Rechts- und Geschichtsquelle*. München 2004.

⁵ Quitzmann, A.: *Die älteste Rechtsverfassung der Baiwaren. Als faktischer Beweis für die Abstammung des bayerischen Volksstammes*. Nürnberg 1866. 141.

A valódi tulajdon megnevezése a *Lex Baiuvariorum*ban *alod(ium)*, vagyis – Grimm etimológiáját követve⁶ – *al-ôd*, azaz *mere proprium*.⁷ Az ingatlanok átruházása esetén az okiratok és *notitiák* – így példának okáért a salzburgi *Notitia Arnonis* és a *Breves Notitiae* – rendszerint említést tesznek a *pertinentiáról*, vagyis a tartozékokról, e fogalom alá vonva az erdőket, mezőket, legelőket, illetve adott esetben a tavakat is.⁸ Az ingatlanon való eredeti tulajdonszerzésnek a már a törvényben is említett módja a foglalás, nevezetesen az addig művelés alá nem vont terület feltörésével. Ennek megfelelően a törvény – a burgund, langobard és alemann *lexekkel* összhangban⁹ – megtiltja, hogy valaki más rétjére, földjére, vagy irtására behatoljon, azt magának követelve.¹⁰ E területeket az okleveles anyag *capturaként* említi, lévén hogy kerítéssel vették körül,¹¹ ám e területek jogszerű megszerzéséhez, illetve birtoklásához közösségi jóváhagyásra, illetve vita esetén a határszomszéd (*commarcanus*) általi tanúsításra¹² volt szükség. Ha ugyanis egy földterület, rét, vagy irtás kapcsán vita támadt, az azt magának mondó alperesnek hat eskütárrsal együtt esküt kellett tennie arra, hogy az ő foglalása és művelése régebbi keletű, mint a felperesé; a jogszerű birtoklás bizonyítéka ennek megfelelően a háborítatlan és folyamatos művelés, használat és gyümölcsötvetés, amit a hasonló, és legalább hat *solidus* értékű földdel bíró határszomszéd tanúsít.¹³ A jogosulatlan birtokbavétel megnevezése a forrásokban *proprium*, *propresum*, illetve *prisis*, ám e kifejezés nem csupán a föld jogellenes bitorlását takarja, hanem tágabb értelemben minden idegen tulajdon elvételét.¹⁴

Az ingó és mozgó vagyontárgyak közül kétségtelenül az állatállomány jelentette – amint ez a *Lex Baiuvariorum* szabályrendszerében is tükröződik – a legjelentősebb értéket. Nem véletlen, hogy a pénz és a jószág fogalma – amint az Tacitusnál olvasható¹⁵ – sem vált élesen ketté az ősi germán társadalomban.¹⁶ Ennek megfelelően aki állatot lopott,¹⁷ azt hagyta

⁶ Grimm, J.: *Deutsche Rechtsalterthümer, I-II*. Leipzig 1922⁴. I. 493.

⁷ *Lex Baiuvariorum* 2, 1. *Ut nullus liber Baiuvarius alodem aut vitam sine capitale crimine perdat...*; 12, 8. *Huc usque antecessores mei tenuerunt et in alodem mihi reliquerunt...*; 17, 17. *De his, qui propriam alodem vendunt vel quascumque res... Non ita, sed mei antecessores tenuerunt et mihi in alodem reliquerunt...*; *Synodus Niuhingensis* 14.

⁸ E *notitiákhoz* lásd Nótári T.: *A salzburgi historiográfia kezdetei*. Szegedi Középkortörténeti Könyvtár 23. Szeged 2007. 145–174.

⁹ Vö. *Leges Liutprandi* 148. 150; *Lex Burgundionum* 13; *Edictus Rothari* 228. 232. 355. 356; *Leges Liutprandi* 90. *Lex Alamannorum Lantridiana* 98.

¹⁰ *Lex Baiuvariorum* 17, 1. *Si quis homo pratum vel agrum vel exaratum alterius contra legem malo ordine invaserit, et dicit suum esse, propter praesumptionem cum VI solidis componat et exeat.*

¹¹ Quitzmán 1866. 154.

¹² E fogalomhoz lásd Nótári 2010a 161–167.

¹³ *Lex Baiuvariorum* 17, 2. *Si autem suum voluerit vindicare illum agrum aut pratum vel exaratum, vel unde illa contentio est, taliter vindicet. Iuret cum VI sacramentales, et dicat: 'Ut ego in tua opera priore non invasi contra legem, nec cum VI solidis componere debeo, nec exire, quia mea opera et labor prior hic est quam tuus'. Tunc dicat ille qui quaerit: 'Ego habeo testes, qui hoc sciunt, quod labores de isto agro semper ego tuli nemine contradicente, exaravi, mundavi, possessi usque hodie, et pater meus reliquit mihi in possessione sua'. Ille homo, qui hoc testificare voluerit, commarcanus eius debet esse, et debet habere VI solidorum pecunia et similem agrum. Tunc ille iuret testes taliter: 'Quia ego hoc meis auribus audivi et oculis meis vidi, quod istius hominis prior opera fuit in isto agro, quam tua, et labores fructuum ille tulit.'*

¹⁴ *Capitulare Baiuvaricum a.* 803. 6. *...ut in antea nullus presumat rebus alterius propringere.*

¹⁵ Tacitus, *Germania* 12.

¹⁶ Vö. Grimm 1922. I. 565.

¹⁷ *Lex Baiuvariorum* 9, 9. *Si quis aurum, argentum, iumenta vel pecora aut quascumque res usque X solidos vel amplius furaverit, et exinde probatus fuerit, tunc fur comprehendens iudici tradatur, et secundum legem vindicta subiaceat, et ut ei, qui perdidit, in simplo componat.*

elpusztulni,¹⁸ illetve megölte,¹⁹ azonos értékűvel kellett megtérítenie. A megölt állat esetében – kivált, ha nem szándékos károkozás forgott fenn – a károkozó megtarthatta az érték megtérítése mellett az állat tetemét, ám ha erre nem tartott igényt, úgy azt a tulajdonos visszakapta; a megőrzésbe hagyott állat elpusztultakor viszont a szándékosság hiányát bizonyítandó elegendő volt, ha a károkozó esküt tett, és kiadta az állat lenyúzott bőrét.²⁰ Az állat értékét és fontosságát a kora középkori bajor társadalomban, illetve gazdaságban bizonyítja azon tény is, hogy a germán *Volkrechte* közül a *Lex Baiuvariorum* szentel a legnagyobb teret az állatokban okozott károknak.²¹ A vadászat céljára használt állatok, vagyis a vadászkutyák és vadászsólymok, valamint a házörzők megölése esetén – lévén ezek értéke nagyobb – a kártérítés összege is magasabbra szökött: a károkozónak nem csupán egy azonos értékű állatot kellett adnia, hanem ezen felül kártérítési összeget kellett fizetnie.²² A háziállatok közül sem a disznókat, sem a juhokat nem lehetett önkényesen zálogba venni, s ha valaki ezt tette, *conpositiōt* kellett fizetnie; ha az állatok más földjére törtek be, s ott kárt okoztak, sem megölnie, sem kutyákkal elűznie nem volt szabad – ehelyett az állatokat be kellett zárnia, s szomszédaival együtt köteles volt felmérnie a keletkezett kárt.²³ Az állatokban okozott kár megnyilvánulhatott nem csupán az állat megsebzésében vagy

¹⁸ *Lex Baiuvariorum* 15, 1. *Si quis cavallum aut quolibet animalium genus ad custodiendum mercede placita commendaverit: si perierit, eiusdem meriti ille qui commendata suscepit, exolvat, si tamen mercede fuerit pro custodia consecutus.*

¹⁹ *Lex Baiuvariorum* 14, 3. *Si ipse dominus sepi simili modo ex sua clausura cum canibus vel ceteris flagellis eiecerit, cum simile conponat.*; 14, 4. *Si autem statim mortuus non fuerit et vulneratus eveaderit ad domum domini sui et dominus animalis hoc rescierit, et dicat ad illum reum, qui ipsum animal conpellat in morte: 'Recipe animal, quem laedisti', quem nos 'avursan' vocamus.*; 14, 5. *Si autem confessus est, recipiat donec sanetur, et alium interim ad operationem restituat interdum, qualis ille fuerat quem ledit.*

²⁰ *Lex Baiuvariorum* 9, 11. *Si quis casui facienti occiderit alienum animal, et non negaverit, consimilem dare non tardat, et cadaver mortuum accipiat.*; 14, 6. *Si vero mortuum fuerit, quem in locum posuit, teneat possessor animalis laediti. Iste vero cadaver, quem sanare verat, ad suum teneat usum.*; 14, 7. *Si autem laesum animal, quem ledere conpellebat, recipere noluerit, dominus animalis cadaver sibi sumat in usum, et ille alius nihilominus ex integro cogatur exolvere.*; 15, 1. *...tamen ratione, ut praebeat sacramenta ille qui commendata susciperat, quod non, per suam culpam neque per negligentiam mortua consumpta sint, et reddat corio.*

²¹ *Lex Baiuvariorum* tit. 14; tit. 20–23.

²² *Lex Baiuvariorum* 20, 1. *Si quis canem seucem, quod 'laitihunt' dicunt, furaverit vel occiderit, aut similem aut ipsum reddat et cum VI solidis conponat; et si negare voluerit, cum tres sacramentales iuret secundum legem suam.*; 20, 2. *Si autem seucem doctum, quod 'triphunt' vocant, furaverit, cum III solidis conponat, aut cum sacramentale I iuret.*; 20, 3. *Si autem seucem, qui in ligamine vestigium tenet, quod 'spurihunt' dicunt, furaverit, cum VI solidis conponat et similem aut ipsum reddat.*; 20, 5. *De canis veltrici, qui leporem non persecutum, sed sua velocitate comprehenderit, cum simile et III solidos conponat.*; 20, 7. *De his canibus, qui ursis vel bubulis, id est maioris feris, quod 'swarzwild' dicimus, persecuntur, si de his occiderit, cum simile et VI solidos conponat.*; 20, 9. *Si autem canem, qui curtem domini sui defendit, quod 'hovawart' dicunt, occiderit post occasum solis in nocte, cum III solidis conponat, quia furtivum est. Qui vero sole stante hoc fecerit, similem reddat et cum I solido conponat. Si autem canis per vestimentum aut per membrum hominem tenuerit et de manu eum percusserit, ut moriatur, similem reddat et amplius non requiratur. Et dominus canis, quod canis fecit, conponat de medietatem, ac si ipse fecisset. Si hoc non voluerit, canem non requirat.*; 21, 1. *Si accipitrem occiderit, quem 'cranohari' dicunt, cum VI solidis conponat et simile, et cum I sacramentale iuret, ut advolare et capere simile sit.*; 21, 2. *De eo, qui dicitur 'canshapuh', qui anseres capit, cum III solidis conponat et similem reddat.*; 21, 3. *Illum, quem 'anothapuh' dicimus, cum solido I et simile conponat.*; 21, 4. *De sparawaris vero pari sententia subiaceat, cum I solido et similem restituendi et cum sacramento; ut tales sint, quales interfectione damnavit.*

²³ *Lex Baiuvariorum* 13, 4. *Si quis contra legem porcos ad pignus tulerit, unumqueque cum II saicas conponat. Illum ductricem cum tremisse conponat.*; 13, 5. *Si quis oves ad pignus contra legem tulerit, taceat de causa, pro qua pignus tulit, et cum solido I conponat.*; 14, 3. *Si ipse dominus sepi simili modo ex sua clausura cum canibus vel ceteris flagellis eiecerit, cum simile conponat.*; 14, 17. *Ut nemo presumat alienum animal occidere neque porcus; si quamvis in damnum eum invenerit, recludat eum, donec domino eius ostendat damnum et aliquis de vicinis eorum videat hoc, et designent locum qui laesus est, et alia qui intacta sent, usque ad maturitatem.*

megcsonkításában,²⁴ hanem a csorda szétszélesztésében is, nevezetesen oly módon, hogy ellopták a vezérállatról a kolompot – a törvény erre nézve is tartalmaz szankciót.²⁵ Önálló tényállásként tesz említést a törvény a konda riasztó zajkeltéssel történő szétkergetéséről; ennek során hetvenkét – illetve más kézirati hagyomány szerint hetvenhárom – állatból álló kondát említ: nagy valószínűséggel ebben a számban határozta meg a korabeli szokásjog a konda állatállományát.²⁶ A törvény a méhraj kapcsán is tartalmaz rendelkezést, lévén hogy már Odilo herceg idejében is éltek mind szabad, a hercegnek – utóbb a Regensburgi és a Salzburgi Püspökségnek – alávetett, mind szolgai *status*ú méhészek Bajorországban.²⁷ Ha valaki méhraja a kasból kiszökött, és más fáján telepedett le, a raj tulajdonosa füsttel és három, megfordított fejszével tett sújtással kiűzhette onnan a rajt, ám ha azok ott maradtak, a fa tulajdonosa a méheken is tulajdont szerzett.²⁸ Ha a méhek egy kaptárba repülnek, a raj tulajdonosa megkísérelheti a rajt a hordóra ráütve, azt háromszor a földhöz verve visszaszerezni, ám a bent maradt méhek a hordó tulajdonosáé lesznek.²⁹

A tulajdonszerzés legősibb formája a sorsolás (*Verlosung*) volt, s ezen – eredeti tulajdonszerzési mód – ennek megfelelően a *hluz*, vagyis a *portio* megnevezést viselte.³⁰ Nagy valószínű, hogy a *portio* nem jelentett konkrét területnagyságot. A *Lex Baiuvariorum* ezen eljárásról a terület kapcsán felmerülő viták szabályozásával összefüggésben írja le: fejszét kellett délre, keletre és nyugatra hajítania, észak felől pedig a határt az árnyék jelentette.³¹ Az oklevelek tanúsága szerint azonban terület megszerzésekor feltehetően nem egy, hanem tizenkét fejszehajítást kellett tenni, hiszen az egy fejszehajítással kimérhető terület a gazdasági szükségletekhez képest jelentéktelenül csekély lett volna³² – e feltevés Grimm elemzéseivel is alátámaszthatónak bizonyul.³³

²⁴ *Lex Baiuvariorum* 9, 11. *Si quis casui facienti occiderit alienum animal, et non negaverit, consimilem dare non tardat, et cadaver mortuum accipiat.*; 14, 8. *Si quis alicuius cavallum, aut bovem, vel quolibet de quadrupedia uno oculo excusserit, adpreciet illum pecus quid valet, et tertiam partem conponat.*; 14, 9. *Si quis bovem alterius cornu a capite excusserit, cum tremisse conponat. Si cornu exilierit et ossum remanserit, II saicas donet.*; 14, 10. *Si vaccam excusserit, II saicas conponat.*; 14, 11. *Si caudam amputaverit vel aurem, si equus est, quod 'march' dicunt, cum solido conponat.*; 14, 12. *Si mediocris fuerit, quod 'wilz' vocamus, cum medio sol. conponat. Et si deteriore fuerit, quod 'angarnago' dicimus, quod in oste utilis non est, cum tremise conponat.*; 14, 13. *Similiter qui alterius bovem caudam amputaverit vel aurem, cum tremise conponat.*; 14, 14. *Si vaccam alterius huiusmodi lederit, cum duos saicas conponat.*; 14, 15. *Et si unam earum contra legem minaverit, quod 'suezholi' dicunt, pari sententia subiaceat.*

²⁵ *Lex Baiuvariorum* 9, 12. *Si quis tintinabulum furaverit de cavallo vel de bove, cum I solido, conponat; si de vacca, cum II tremisses conponat; si de minutis pecoribus, cum tremisses I conponat.*

²⁶ *Lex Baiuvariorum* 23, 1. *Si quis liberi porcos propter praesumptionem eiulati aut huiusmodi sonu eicerit vel disperserit, ibi LXXII fuerint porci et ipse pastor bucinam portaverit porcilem, cum XII solidis conponat.*

²⁷ Vö. *Traditio Lunaelacensis* Nr. 38. 39.

²⁸ *Lex Baiuvariorum* 22, 8. *Si apes, id est examen alicuis, ex apile elapsus fuerit et in alterius nemois arborem intraverit, et ille consecutus fuerit: tunc interpellat eum, cuius est arbor, et cum fumo et percussione ternis de traverse secure, si potest, suum eiciat examen; verumtamen ita, ut arborem non laedetur. Et quos remanserint, huius sint, cuius arbor est.*

²⁹ *Lex Baiuvariorum* 22, 9. *Si autem in capturam, quos ad capiendos apes ponuntur, id est vascula apium, simile modo interpellat eum, cuius vasculus est, et studeat suum eicere examen. Verumtamen vasculum non apperiat nec laedetur: si ligneus est, ternis vicibus levat eum terris; si ex corticibus aut ex surculis compositum fuerit, cum pugillo ternis vicibus percutiatur vasculus, et non amplius. Et quos eicerit, suae erunt; et quae remanserint ipsius erunt, cuius vasculus est.*

³⁰ Grimm 1922. I. 534.

³¹ *Lex Baiuvariorum* 12, 10. *In ceteris huiusmodi aedificiis et horum conclusionibus nullatenus testificatio consistat, sed is qui aedificavit, cum sua lege defendat. Si autem curte adhuc cinctus non fuerit, ille qui defendere voluerit, iacet securem quae saicam valentem contra meridiem, orientem atque occidentem, a septentrione ut umbra pertingit; amplius non ponat sepem, nisi determinata fuerit contentio.*

³² Quitzmänn 1866. 158.

³³ Grimm 1922. I. 77.

A származékos, vagyis a *traditio*val történő tulajdonszerzés eljárási rendje szintén kiolvasható a törvényből. Az egyház számára történő *traditio* esetén – miután az átadó és fiai között sort került a *partitio*ra – az átadást okirattal és hat tanúval, akik kezüket az okiratra teszik, kell megerősíteni, mely közhiteles gyakorlat egybevág a kánonjogi előírásokkal.³⁴ Az okiratot az oltárra kell helyezni,³⁵ és magát a *traditio* tárgyát az adott templomban szolgálatot teljesítő pap előtt kell átadni.³⁶ A magánszemély javára végrehajtott *traditio* formáját a földtulajdonról, illetve a jogszavatosságról szóló jogvita rendezése kapcsán írja le a törvény. Eszerint a *traditio*nál az átadónak a terület négy sarkánál, vagy a határjeleknél földet kell felvennie, vagy körbe kell vinnie az ekét, illetve fűvet, vagy ágat kell felvennie, ha erdő a *traditio* tárgya, s az átadást megerősítő szavakat háromszor el meg kell ismételnie.³⁷ Ehelyütt nem tudunk kitérni a *traditio* szimbolikájának vallási hátterére, azonban nem zárhatjuk ki, hogy a bajoroknál is honos fejszehajtás a kapácselhajtás maradványa, amely pedig Donar (Thor) kalapácsa rekvizitumának tekinthető.³⁸

A *Lex Baiuvariorum* egy szöveghelye ugyanakkor – pusztán *argumentum e contratio* alapján – valószínűsíteni engedi, hogy a kora középkori bajor jogrendszer ismerte az elbirtoklást mint tulajdonszerzési módot. Ha ugyanis valaki a tulajdonos távolléte alatt, vagy tudtán kívül a föld egy részét birtokba vette, vissza kell adnia a tulajdonosnak a területet, ha régi és egyértelmű jelek alapján a határok felismerhetők, s nem hivatkozhat a hosszú időn át tartó birtoklás tényére – ugyanakkor a törvény ez alól egy kivételt enged: ha a területet valakitől vásárolta, s ebben az esetben meg kellett neveznie az eladót, vagyis jogelődjét.³⁹ Tulajdonszerzőmódként tartották még számon – nagy valószínűséggel – a dologegyesülést, a ráépítést és a hadizsákmányt,⁴⁰ azonban ezekre vonatkozóan érdemben elemezhető rendelkezésekkel nem találkozhatni a törvényben.⁴¹

A tulajdonvédelemre vonatkozó rendelkezések a *Lex Baiuvariorum*ban elszórva találhatók meg. Az ingatlanok védelme egyfajta – későbbi *terminus technicus*szal élve – *actio spoli*i segítségével történik, ugyanakkor a törvényben rögzítettek fényében nehezen különíthető el egymástól teljes biztonsággal a tulajdoni per, az erősebb birtoklási jog megállapításának, valamint a határviták rendezésének kérdése.

³⁴ Vö. *Concilium Aurelianense IV.* (a. 541) 14; *Concilium Parisiense V.* (a. 615) 6.

³⁵ Vö. *Regula Sancti Benedicti* 59.

³⁶ *Lex Baiuvariorum* 1, 1. *Et quicquid donaverit, villas terra mancipia vel aliqua pecunia, omnia quaecumque donaverit pro redemptione animae suae, hoc per epistulam confirmet propria manu sua ipse, et testes adhibeat VI vel amplius si voluerit; inponant manus suas in epistulam, et nomina eorum notent ibi, quem ipse rogaverit. Et tunc ipsam epistulam ponat super altare, et sic tradat ipsam pecuniam coram sacerdote, qui ibidem servit. Et post haec nullam habeat potestatem, nec ipse nec posteri eius, nisi defensor ecclesiae ipsius beneficium praestare voluerit ei; sed apud episcopum defendantur res ecclesiae, quicquid apud Christianos ad ecclesiam Dei datum fuerit.*

³⁷ *Lex Baiuvariorum* 16, 17. *Si statim voluerit, liberam habeat potestatem; si autem postea, super III dies aut V aut certe VII ea ratione firmet: per IV angulos campi aut de signatis terminis per haec verba tollat de ipsa terra, vel aratrum circumducatur, vel de herbis aut ramis, silva si fuerit: 'Ego tibi tradidi et legitime firmabo'.*

³⁸ Quitzmán 1866. 163.

³⁹ *Lex Baiuvariorum* 12, 4. *Quod si intra terminos alienos per absentiam aut per ignorantiam domini partem aliquam forti possederit, statim eam, cum antiqui et evidente inspectoribus finis agnoscuntur, amittat domino reformandam, nec contra signa evidentia ullum longe possessionis tempus obponat, nisi comparavit de aliquo; tunc venditorem ostendat, et secundum legem definiant.*

⁴⁰ *Lex Baiuvariorum* 16, 11. *Istud mancipium ego prehendi extra terminum, ubi dux exercitum duxit...*

⁴¹ Quitzmán 1866. 167.

Aki más területére, vagyis rétfjére, földjére, vagy szántójára jogtalanul, illetve – a törvénynek a langobard és az alemann jogban is használatos fordulatával élve⁴² – „*contra legem malo ordine*” behatol, azt saját tulajdonának mondva, köteles onnan távozni, valamint hat *solidus conpositi*ót fizetni.⁴³ Mintegy e jogkérdés rendezésének lehetőségét szabályozza azon szöveghely, amely a bizonyítás körülményes, illetve lehetetlen voltának esetét tárgyalja. Amennyiben a határviták esetén nem áll rendelkezésre egyértelmű bizonyíték a terület tulajdonjogára vonatkozóan, mindkét félnek ki kell jelentenie, hogy a területet magának követeli, még hozzá arra hivatkozva, hogy ősei hagyták rá örökül,⁴⁴ s mindkettejüknek meg kell mutatnia az általuk telekhatárnak vélt sávot. Tárgyi bizonyíték híján ígéretet kell tenniük a *wehadincra*,⁴⁵ vagyis a bajvívás alapján történő törvénykezés, a perdöntő bajvívás (*Kampfding*) felvállalására, azonban ilyenkor nem „képviseltethetik” magukat sorshúzással melléjük osztott hivatásos bajvívókkal, hanem nekik maguknak kell az istenítéleti párbajt megvívniuk.⁴⁶ A jogszavatossági igény érvényesítésével összefüggésben a törvény szintén rendelkezik a tulajdonvédelem eljárási rendjéről. Ebből kiderül, hogy az elperlés esetén az eladónak több – maximálisan hét – nap állt rendelkezésére, hogy az eladás jogszerűségét, vagyis (a „*nemo plus iuris*”-elvnek megfelelően) saját hajdani tulajdonosi pozícióját megerősítéssel (*firmatio*) bizonyítsa. Amint már említettük, a megerősítést végzőnek a terület négy sarkánál, vagy a határjeleknél földet kell felvennie, vagy körbe kell vinnie az ekét, illetve füvet, vagy ágat kell felvennie, ha erdő a *traditio* tárgya, s az átadást megerősítő szavakat háromszor el meg kell ismételnie. A kérdés vagy tizenkét eskütárral együtt tett esküvel, vagy bajvívással döntendő el ezen esetben is.⁴⁷

Az ingók *vindicatió*járól a *Lex Baiuvariorum*ból a következők olvashatók ki. Az ingók követelésének első lépése a ház kutatás, illetve azon lépés, hogy a magát tulajdonosnak állító személy, vagyis saját dolgának megtalálója, amit a későbbi germán jog *anevangnak*, illetve *anefangnak* nevez. Az ily módon elkövethető visszaéléseket megakadályozandó a törvény úgy rendelkezik, hogy az, aki erőszakkal behatol más házába, s ott saját dolgát keresve semmit sem talál, hat *solidust* köteles fizetni.⁴⁸ Ha valaki viszont megakadályozza a ház kutatást –

⁴² A langobard jogban szokásos formulához lásd *Edictus Rothari* 228. 232; *Leges Liutprandi* 90. *Lex Alamannorum Lantridiana* 98.

⁴³ *Lex Baiuvariorum* 17, 1. *Si quis homo pratum vel agrum vel exaratum alterius contra legem malo ordine invaserit, et dicit suum esse, propter praesumptionem cum VI solidis conponat et exeat.*

⁴⁴ Az „*in alodem mihi reliquerunt*” fordulathoz lásd *Traditio Frisingensis* Nr. 30. 32. 36. 45. 70. 71. 77. 85. 114. 122. 147. 194; *Traditio Lunnalacensis* Nr. 56. 115. 126; *Traditio Pataviensis* Nr. 32.

⁴⁵ *Vö. Synodus Dingolovingensis* 11; *Synodus Niuhungensis* 4. 5.

⁴⁶ *Lex Baiuvariorum* 12, 8. *Quotiens de conmarcanis contentio nascitur, ubi evidentia signa non apparent in arboribus aut in montibus nec in fluminibus, et iste dicit: 'Huc usque antecessores mei tenuerunt et in alodem mihi reliquerunt', et ostendit secundum proprium arbitrium locum; alter vero nihilominus in istius partem ingreditur, alium ostendit locum; secundum prioris verba suum et suorum antecessorum semper fuisse usque in praesens asseritur; et si alia probatio nusquam invenire dinoscitur nec utriusque invasionem compensare voluerint: tunc spondeant invicem 'wehadinc', quod dicimus; et in campiones non sortiantur, sed cui Deus fortiorem dederit et victoriam, ad ipsius partem designata pars, ut quaerit, pertineat.*

⁴⁷ *Lex Baiuvariorum* 16, 17. *Si statim voluerit, liberam habeat potestatem; si autem postea, super III dies aut V aut certe VII ea ratione firmet: per IV angulos campi aut de signatis terminis per haec verba tollat de ipsa terra, vel aratrum circumducatur, vel de herbis aut ramis, silva si fuerit: 'Ego tibi tradidi et legitime firmabo'. Per ternas vices dicat haec verba et cum dextera manu tradat, cum sinistra vexo porrigat wadium huic, qui de ipsa terra eum mallet, per haec verba: 'Ecce wadium tibi do, quod tuam terram alteri non do legem faciendi.' Tunc ille alter suscipiat wadium, et donet illud vicessoribus istius ad legem faciendi. Si causa fuerit inter illos pugnae, dicat ille qui wadium suscepit: 'Iniuste territorium meum alteri firmasti' – id est 'farsviroto' – 'ipsum mihi debes reddere, et cum XII solidis conponere'. Tunc spondeat pugna duorum, et ad Dei pertineat iudicium. Sin autem, cum sacramento se defendat, id est cum XII, quod suam terram iniuste non firmasset alteri, nec suae ditioni restituere deberetur, nec cum XII solidis conponere.*

⁴⁸ *Lex Baiuvariorum* 11, 2. *Si autem in domum per violentiam intraverit et ibi suum nihil invenerit, cum VI solidis conponat.*

amit a törvény *selisohannak* (*Saalsuchungnak*) nevez –, olyan dolgot köteles adni a házkutatást végrehajtani szándékozónak, mint amit az keres, és a *fiscus*nak negyven *solidust* kell adnia.⁴⁹ A törvény hozzáteszi, miszerint „így határozatott el” – ezzel a Neuchingi Zsinat rendelkezésére utalva.⁵⁰ Aki a dolog per alá vonásának – vagyis „a jogelődiség bizonyításának” – ellenáll, amit a *Lex Baiuvariorum hantalodnak*⁵¹ nevez, a kincstárnak negyven *solidust* köteles fizetni, a dolgot pedig ki kell adnia a felperesnek, illetve hasonlóval kell megtérítenie;⁵² e rendelkezés is a Neuchingi Zsinatra megy vissza.⁵³ Ugyanezen zsinat határozatával rokonítható⁵⁴ azon előírás, amely szerint ezt követően azonnal megkezdődik a tanúbizonyítás sora, a *zauganzuht*, vagyis a tanúk felvonultatása (*Zeugenzug*), ám ha a vindikáló nem képes bizonyítani igazát, maga felel tolvajként,⁵⁵ vagyis kilencszerez *conpositi*ót kell adnia.⁵⁶ A dolog eredetének bizonyítása során az alperesnek több lehetőség áll rendelkezésére, így például hivatkozhat arra, hogy – példának okáért – rabszolgáját örökölte, saját házában nevelte fel rabszolgája utódjaként,⁵⁷ hadiszákmányként ejtette, a hercegtől kapta mint büntetésből rabszolgává vált személyt, vagy eszközök esetén arra, hogy rabszolgái, illetve kézművesek az ő alapanyagából készítették.⁵⁸ Tagadás esetén a dolog értékének megfelelően esküt kell tennie, vagyis ha három *denarius* értékű dolgot lopott, egyedül kell esküt tennie, ha hat *denarius* értékűt, egy eskütárssal, ha többet, hat eskütárssal, ha tizenkét *solidus*nál nagyobb értéket, tizenkét eskütárssal együtt, illetve perdöntő bajvívásra kell sort keríteni.⁵⁹

A tényleges, valós tulajdon mellett a törvény tartalmaz bizonyos rendelkezéseket a – római jogi fogalomrendszer alapján nehezebben besorolható – „nem valódi”, vagyis feudális tulajdon kapcsán. A törvény említést tesz ugyan a királyi és hercegi vazallusokról (*regis vassus sive ducis*),⁶⁰ ugyanakkor a VIII. század Bajorországában, s ennek megfelelően a *Lex*

⁴⁹ *Lex Baiuvariorum* 11, 5. *Qui resisterit domum suam, quod 'selisohan' dicunt, qualem rem querenti resistebat, talem conponat; in publico XL solidos. Hoc est decretum.*

⁵⁰ Vö. *Synodus Niuhungensis* 12.

⁵¹ Kézzel történő megragadás, vagyis az *inmissio manuum* szó szerinti megfelelője, az *Anefang*, vagyis a jogelőd felkutatásának *terminus technicus*.

⁵² *Lex Baiuvariorum* 11, 7. *Qui manum inmissioni restiterit, quod 'hantalod' dicunt, XL solidos solvat in publico et ipsam rem querenti reddat vel aliam similem. Hoc est decretum.*

⁵³ Vö. *Synodus Niuhungensis* 13.

⁵⁴ Vö. *Synodus Niuhungensis* 11.

⁵⁵ *Lex Baiuvariorum* 11, 6. *Qui furtivam rem, quod 'zauganzuht' dicunt, super furem conprobare non quiverit, furtivo conponat more. Hoc est decretum.*

⁵⁶ *Lex Baiuvariorum* 9, 1. *Si quis liber aliquid furaverit quaecumque re, niungeldo conponat, hoc est nove capita restituat.*

⁵⁷ *Lex Baiuvariorum* 16, 14. *Si mancipium fuerit, et dicit: 'Pater meus mihi reliquid in hereditatem' aut 'Ego in propria domo enutrivit eum a proprio meo mancipio natum'. Similiter de iumentis vel huiusmodi quae fuerit adserere.*

⁵⁸ *Lex Baiuvariorum* 16, 11. *Et si mancipium alioquin, si dicit: 'Istud mancipium ego prehendi extra terminum, ubi dux exercitum duxit'; et alibi: 'Dux illum per debita et iusta culpa tulit et mihi licenter tradidit'; reliqua ornamenta: 'Quod mancipii mei ex proprio meo materia laboraverunt et fecerunt aut fabri' – huiusmodi si fuerit – 'propterea tradidi et firmabo'.*

⁵⁹ *Lex Baiuvariorum* 9, 2. *Et si in ecclesiam vel infra curte ducis, vel in fabrica, vel in molino aliquid furaverit, triunungeldo conponat, hoc est ter nove reddat, quia istas IV domus publice sunt et semper patentes. Et si negare voluerit, secundum qualitatem pecuniae iuret. Si una saica, id est III denarios furaverit, solus iuret secundum legem suam. Si duas saicas, hoc est VI denarios, vel amplius usque ad solidum I, quod sunt III tremisses, cum sacramentales I iuret. Et si amplius quam solidum, sive III solidos vel plus usque V solidos furaverit, cum sacramentales VI iuret. Si bovem domitum, vel vaccam mulsam id est lactantem furaverit, cum VI sacramentales iuret vel duo campiones pugnent, et sortiant de illis, cui Deus fortiorem dederit.; 9, 3. *Et si maiorem pecuniam furatus fuerit, hoc est XII solidorum valentem vel amplius, aut equum totidem pretii, vel mancipium, et negare voluerit: cum XII sacramentales iuret de leuda sua, vel duo campiones proinde pugnent.**

⁶⁰ *Lex Baiuvariorum* 2, 14.

*Baiuvariorum*ban sem találhatjuk meg a klasszikus feudális rendszer jellegzetességeit, tehát a hűbériség tiszta struktúrája nem kérhető számon a törvény rendelkezésein. A *lex* viszont megállapítja, hogy a herceg szolgálatában álló annál hívebben szolgálja urát, ha biztosan tudja, hogy örököseit sem fosztják meg a megszerzett vagyontól, s ezért annak hercegi védelem alatt kell állnia.⁶¹ Ennek természetesen – amint a Dingolfingi Zsinat is előírja – előfeltétele volt a III. Tasziló által megfogalmazott, a herceg iránti hűség, amelynek következményeként az adományozott birtok idővel a megajándékozott egyfajta „korlátozott tulajdonába” ment át, amelyen a megadományozottat erősen korlátozott rendelkezési joga állt fenn.⁶² A tulajdonhoz kapcsolódva a törvény szól a teherviselési kötelezettségekről. Főszabály szerint az adó egyfelől a bíró megállapítására bízott pénzbeli adó, másfelől az Ascheimi Zsinat⁶³ által is említett tized formájában jelenik meg, azonban a törvény említést tesz a legelőpénzről (*pascuaria*), a szolgálatra átadandó állatok használatáról, a mészégetésnél végzett munkáról és a robotról (*angaria*) is, amely a saját földön ledolgozandó három nap mellett a kötelező teherként a földesúri földön ledolgozandó három napot takarja.⁶⁴

II. A peres eljárás

Tacitus *Germaniájának* tanúsága a népgyűlés előtt lehetett vádat emelni, illetve a halálbüntetés kiszabását kezdeményezni.⁶⁵ A törvénykezés *terminus technicus*a, a *mallare* a *Lex Baiuvariorum*ban két szöveghelyen fordul elő,⁶⁶ azonban a leggyakrabban alkalmazott kifejezés a *placita/placitum*. A *placitum*okat – amint az Ascheimi Zsinat is elrendeli⁶⁷ – a hónap elején, vagy a hónap közepén kellett megtartani, a bíró által meghatározott helyen, s ezen alkalmakon minden szabad személynek meg kellett jelennie, aki az adott grófságban

⁶¹ *Lex Baiuvariorum* 2, 7. *Si quis homo in utilitate domini sui in exercitu vel ubicumque dominus eius eum miserit et ibi mortuus fuerit, et quaerit opinionem facere domini sui vel populo suo: heredes eius numquam sint deieci de hereditate eius, si quis quaecumque sint; sed dux eos defendat, usque dum ipsi possint. Tunc enim unusquisque non tardat voluntatem domini sui facere, quando sperat se munus accipere, si inde vivus aevaserit; et si mortuus fuerit, credit, quod filii eius aut filiae possideant hereditatem eius nullo inquietante: tunc fidus et prumptus implet iussionem.*

⁶² Quitzmann 1866. 176.

⁶³ *Synodus Aschaimensis* 5.

⁶⁴ *Lex Baiuvariorum* 1, 13. *De colonis vel servis ecclesiae, qualiter serviant vel quale tributa reddant. Hoc est agrario secundo estimationem iudicis; provideat hoc iudex secundum quod habet donet: se XXX modis III modios donet, et pascuaria dissolvat secundum usum provinciae. Andecenas legitimas, hoc est pertica X pedes habentem, IV perticas in transverso, XL in longo, arare, seminare, claudere, colligere, trahere et recondere. A tremisse unusquisque acola ad duo modia sationis excollegere et recondere debent et seminare, collegere; et vineas plantare fodere propaginare, precidere, vindemiare. Reddant decimum fascem de lino; de apibus X vasa, pullos IV, ova XV reddant. Parafretos donent, aut ipsi vadant ubi eis iniunctum fuerit. Angarias cum carra faciant usque L lewas, amplius non minentur. Ad casas dominicas stabilire, fenile, granica vel tunino recuperanda petituras rationabiles accipiant, et quando necesse fuerit, omnino componant. Cance furno, ubi prope fuerat, ligna aut petra L homines faciant; ubi longe fuerat, C homines debeant expetiri, et ad civitatem vel ad villam, ubi necesse fuerit, ipsam calcem trahantur. Servi autem ecclesiae secundum possessionem suam reddant tributa. Opera vero III dies in ebdomada in dominico operent, III vero sibi faciant. Si vero dominus eius dederit eis boves aut alias res, quod habet tantum serviant, quantum eis per possibilitatem inpositum fuerit; tames iniuste neminem obrimas.*

⁶⁵ Tacitus, *Germania* 12. *Licet apud concilium accusare quoquo et discrimen capitis intendere.*

⁶⁶ *Lex Baiuvariorum* 1, 10. *Et si episcopus contra aliquem culpabilis apparet, non presumat eum occidere, quia summus pontifex est, sed mallet eum ante regem vel ducem aut ante plebem suam.;* 13, 2. *Si quis alicui liber liberum, qui eum mallet de quaecumque rem, non dignaverit iustitiam facere, ille qui querit causam suam, habeat ibi testes II vel III, qui audiant et videant, qualiter ille respondeat, ut possint ante iudicem testes esse.*

⁶⁷ Vö. *Synodus Aschaimensis* 15.

lakik; ennek elmulasztását a *lex* tizenöt *solidusszal* rendeli büntetni.⁶⁸ (Érdemes megemlíteni a hó elejére, illetve középére rögzített törvénykezési *terminusok* kapcsán, hogy ez egybecseng a tacitusi *Germania* azon leírásával, amely szerint a jogszolgáltatásra és a gyűlésekre tele-, vagy újholdkor került sor.⁶⁹) Az eljárás szóbeli és nyilvános volt, s e kor természetszerűleg nem ismerte a magánjogi és büntetőjogi kérdések eltérő eljárásban történő kivizsgálásának és elbírálásának elvét, továbbá a hatásköri-illetékességi elkülönítés, vagy akár a rendes jogorvoslat általános érvényesülésének lehetőségét sem.⁷⁰

A *Lex Baiuvariorum*ból kiolvasható, hogy a kora középkori jogszolgáltatás nem ismerte az ún. *Schöffe*-rendszert, vagyis a törvénykezés az arra állandó jelleggel kijelölt személy, a *iudex* kezébe tétetett le. A *lex* szöveghelyeinek tanúsága szerint tehát a *comes* felügyelete alatt⁷¹ a *iudex* feladata volt az ítélet meghozatala,⁷² továbbá vezette a tárgyalást,⁷³ illetve ítélete jogforrási erővel bírt.⁷⁴ Tehát a bíró hívja össze a *placitumot*, és határozza meg adott esetben annak helyét,⁷⁵ megidéri a feleket, s lefolytatja a vizsgálatot.⁷⁶ A törvény továbbá előírja, hogy a bírónak minden esetben a *lex* alapján kell ítélnie, s hogy ne tévedjék, ezért mindig magánál kell hordania a törvénykönyvet⁷⁷ – ami valószínűvé teszi, hogy a *Lex Baiuvariorum* számos másolatban forgott közkézben a korabeli Bajorországban. A jogforrási erő kikövetkeztethető a törvény azon passzusából, amelyben megemlítést nyer, hogy az adott kérdéssel a törvényadó ősei és a bírák bizonyos *conpositiōt* határoztak meg,⁷⁸ illetve azon állításból, amely a bírói jogértelmezések eltéréseire hivatkozik.⁷⁹ A bírót – akárcsak az alemannoknál⁸⁰ – nagy valószínűséggel a herceg nevezte ki a nép egyetértésével,⁸¹ azonban – a vizigót törvényből származó átvételnek megfelelően⁸² – ez csak olyan személy lehet, aki nem pénzért árulja ítéleteit, vagyis nem korrumpálható,⁸³ lévén hogy ez (egybecsengően az Ascheimi Zsinat kijelentésével⁸⁴) a törvény erejét rontaná le. Ha a bíró – s e rendelkezés szó

⁶⁸ *Lex Baiuvariorum* 2, 14. *Ut placita fiant per kalendas aut post XV dies, si necesse est, aut ad causas inquirendas, ut sit pax in provincia. Et omnes liberi convenient constitutis diebus, ubi index ordinaverit; et nemo sit ausus contempnere venire ad placitum, qui infra illum comitatum manent, sive regis vassus sive ducis, omnes ad placitum veniant. Et qui neglexerit venire, damnatur XV solidis.*

⁶⁹ Tacitus, *Germania* 11. *...coeunt, nisi quid fortuitum et subitum inridit, certis diebus, cum aut inchoatur luua aut impletur ... nec dierum numerum ut nos, sed noctium credunt.*

⁷⁰ Quitzmann 1866. 311.

⁷¹ *Lex Baiuvariorum* 2, 14. *Comis vero secum habeat iudicem, qui ibi constitutus est, iudicare...*

⁷² *Lex Baiuvariorum* 1, 6; 2, 14–18; 13, 3; *Synodus Aschaimensis* 15.

⁷³ *Lex Baiuvariorum* 1, 7. 10; 2, 14; 16, 1. 2.

⁷⁴ *Lex Baiuvariorum* 8, 2; 17, 5; 19, 8.

⁷⁵ *Lex Baiuvariorum* 2, 14. *Et omnes liberi convenient constitutis diebus, ubi index ordinaverit...*

⁷⁶ *Lex Baiuvariorum* 9, 18. *Iudex causam bene cognoscat prius veraciter, ut eum veritas latere non posset, nec facile ad sacramenta veniat.*

⁷⁷ *Lex Baiuvariorum* 2, 14. *Comis vero secum habeat iudicem, qui ibi constitutus est, iudicare, et librum legis, ut semper rectum iudicium iudicent.*

⁷⁸ *Lex Baiuvariorum* 8, 21. *Propterea diuturnam iudicaverunt antecessores nostri compositionem et iudices, postquam relegio christianitatis inolevit in mundo...*

⁷⁹ *Lex Baiuvariorum* 17, 5. *Sed hic discordant nostri iudices de pacto...; 19, 8. ...quod omnia a falsis iudicibus fuerat aestimatum, non in veterae legis veritate repertum.*

⁸⁰ *Lex Alamannorum* 41, 1. *Ut nullus causas audire praesumat nisi qui a duce per conventionem populi iudex constitutus sit, ut causas iudicet, qui nec menciosus, nec periurator, nec munera acceptor sit...*

⁸¹ *Lex Baiuvariorum* 17, 5. *Sed hic discordant nostri iudices de pacto...; 19, 8. ...quod omnia a falsis iudicibus fuerat aestimatum, non in veterae legis veritate repertum.*

⁸² Vö. *Lex Visigothorum* 1, 1, 7; 2, 1, 11.

⁸³ *Lex Baiuvariorum* 2, 16. *Iudex autem tails ordinetur, qui veritatem secundum hoc edictum iudicet, non sit personarum acceptor, neque cupidus peccuniae. Perit lex cupiditatis amore; praemia et dona legibus vires tulerunt, impunita manet male vivendi licentia. Propterea talis constituetur iudex, ut plus diligat iustitiam quam pecuniam.*

⁸⁴ Vö. *Synodus Aschaimensis* 15.

szerinti átvétel a *Lex Visigothorum*ból,⁸⁵ illetve egybevág a *Lex Alamannorum* vonatkozó rendelkezésével is⁸⁶ – tudatosan és megvesztegetés hatására hamisan ítélt, vissza kell adnia a kapott összeget, a megkárosított személynek kétszeres kártérítést kell adnia, a fiscus számára pedig negyven *solidus* kell fizetnie.⁸⁷ Ha azonban nem részrehajlásból, vagy megvesztegetés miatt, hanem tévedésből ítélt hamisan, ítélete érvénytelen, ám más szankcióval nem szükséges sújtani.⁸⁸ A törvény a bíró javadalmozását – amely mintegy a korrumpálhatóságot is hivatott kiküszöbölni – is szabályozza:⁸⁹ a *compositio*, illetve a pénzbüntetés kilenced részét kell megkapnia.⁹⁰

A peres eljárás az idézéssel vette kezdetét: amennyiben az alperes még a *iudex* előtt zajló eljárást megelőzően ellentmondott a felperesnek, a felperesnek két vagy három tanút kell maga mellé vennie, hogy azok a bíró előtt tanúsíthassák az elhangzottakat. A bíró a rosszhiszemű tagadót utóbb tizenkét *solidus*ra marasztalja, valamint a hercegi fiscusnak köteles negyven *solidus* békepénzt (*pro fredo*) fizetni.⁹¹ A törvény előtt megjelenni vonakodó alperest kényszerrel is a bíró elé lehet állítani.⁹² (Ugyanakkor a *lex* megtiltja az önhatalmú, bírói – illetve hercegi – hozzájárulás nélküli zálogvételt;⁹³ az így megszerzett zálogot vissza kell adnia, méghozzá kétszeresen, valamint a hercegnek negyven *solidus* békepénzt kell fizetnie a jogsértőnek.⁹⁴) Amint a *Lex Visigothorum*,⁹⁵ úgy a *Lex Baiuvariorum* is akként rendelkezik, hogy bizonyos esetekben az elkövetőt megkötözve kell a bírónak átadni: így példának okáért ha egy rabszolga egy szabad embert „lopott el”, vagyis kerített erőszakkal hatalmába, és adott el egy szabadot, akkor tulajdonosa megkötözve adja a törvény elé.⁹⁶ Az aranyat, ezüstöt, igásállatot, vagy bármi más, tíz *solidus* értékig felbecsülhető dolgot eltulajdonító tolvajt szintén fogolyként kell a bírónak átadni.⁹⁷ (Különösnek tűnhetik, hogy a

⁸⁵ Vö. *Lex Visigothorum* 2, 1, 19.

⁸⁶ *Lex Alamannorum* 41, 2. *Si aut per cupiditatem aut per invidiam alicuius aut per timorem contra legem iudicaverit cognoscat se delinquisse et XII solidos sit culpabilis...*

⁸⁷ *Lex Baiuvariorum* 2, 17. *Iudex si accepta pecunia male iudicaverit, ille qui iniuste aliquid ab eo per sententiam iudicantis abstulerit, ablata restituat. Nam iudex, qui pecunia perperam iudicaverit, in duplum ei, cui damnum intulerat, cogatur exolvi, quia ferre sententiam contra legum nostrarum statuta presumpsit, et in fisco cogatur XL solidos persolvere.*

⁸⁸ *Lex Baiuvariorum* 2, 18. *Si vero nec per gratiam nec per cupiditatem, si per errorem iniuste iudicavit, iudicium ipsius, in quo erasse cognoscitur, non habeat firmitatem; index non vacet ad culpam.*

⁸⁹ Vö. *Lex Visigothorum* 2, 1, 24.

⁹⁰ *Lex Baiuvariorum* 2, 15. *Iudex vero partem suam accipiat de causa, quam iudicavit; de III solidis tremisse accipiat; de VI solidis II tremisses accipiat; de IX solidis unum solidum accipiat. De omni compositione semper novenam partem accipiat, dum rectum iudicat.*

⁹¹ *Lex Baiuvariorum* 13, 2. *Si quis alicui liber liberum, qui eum mallet de quaecumque rem, non dignaverit iustitiam facere, ille qui querit causam suam, habeat ibi testes II vel III, qui audiant et videant, qualiter ille respondeat, ut possint ante iudicem testes esse. Tunc index iubeat eum in presente venire et iudicet ei, et componat XII solidos, quare non dignavit iustitiam facere ei cui debuit. Sic omnis, qui non dignaverit iustitiam facere ei, cui debuit, de qua re appellatus fuerit, pro fatigatione, quam facit ei, qui eum appellat, componat cum XII solidis; et postea respondeat secundum legem et faciat iustitiam, sicut lex habet. Duci vero XL solidos pro fredo.*

⁹² *Lex Baiuvariorum* 13, 1. *Si forte est aliquis homo tam durus vel inoboediens aut contumax rebellens iustitiae, qui non vult recte respondere, non vult iustitiam facere: ille est contemptor legis, talis distringatur a iudice.*

⁹³ *Lex Baiuvariorum* 13, 1. *Pignorare nemini liceat nisi per iussionem iudicis.*

⁹⁴ *Lex Baiuvariorum* 13, 3. *Si quis aliquem contra legem pignoraverit sine iussione iudicis, pignus sine laesione reddat et alium similem addat; duci vero pro fredo XL solidos.*

⁹⁵ Vö. *Lex Visigothorum* 7, 3, 5.

⁹⁶ *Lex Baiuvariorum* 9, 5. *Si vero servus liberum furaverit et vendiderit, dominus eius ligatum praesentet coram iudice.*

⁹⁷ *Lex Baiuvariorum* 9, 9. *Si quis aurum, argentum, iumenta vel pecora aut quascumque res usque X solidos vel amplius furaverit, et exinde probatus fuerit, tunc fur comprehendens iudici tradatur...; Vö. *Lex Visigothorum* 7, 1, 5; 7, 2, 14; *Leges Liutprandi* 80; *Poenitentiale Pseudotheodori* 8, 22.*

törvény e passzusa úgy rendelkezik, hogy a tolvajt nem szabad addig halálra ítélni, amíg vagyonából legalább az egyszeres váltságot meg nem adja⁹⁸ – a halálbüntetés, amely szigorú kivételként jelenik meg a vagyon elleni bűncselekmények szankcióinak körében, feltehetőleg a rablásra és útonállásra vonatkozott, mintegy generálisan preventív célzattal.) Bizonyos bűncselekmények esetében – akárcsak a római jogban⁹⁹ – elmaradhatott az idézés, illetve maga az eljárás is: ilyenkor a jogos önhatalom gyakorlásának esete lépett életbe: ilyen volt az éjszaka tetten ért tolvaj,¹⁰⁰ valamint a tetten ért házasságtörő.¹⁰¹ (A vérbosszú intézménye azonban, amelyet a *Lex Baiuvariorum*ban már felváltott a *compositiós* rendszer, nem marad a korabeli bajor jogalkotásban szabályozatlanul: a Neuchingi Zsinat kánonjai tiltják ugyan a *gens* vérbosszúját, ám az ennek gyakorlása során elkövetett cselekményeket enyhébb elbírálásban részesítik, vagyis privilegizált esetként kezelik.¹⁰²)

A peres felek megnevezésére a *Lex Baiuvariorum* különböző *terminusok*at alkalmaz: egy alkalommal a vádló/felperes megnevezése *causaticus*,¹⁰³ kétszer szerepel a szövegben az *accusare* ige *vádolni* értelemben,¹⁰⁴ egyebütt pedig a *qui querit*, illetve *requisitor*¹⁰⁵ kifejezés szerepel *felperes* értelemben a törvényben; a vádlott/alperes megnevezése pedig *reus*, *qui defendit*, *defensor*, illetve *qui vindicat*.¹⁰⁶ A perben először a felperes intézi a *vindicatio* első szavait az alpereshez, amelyben kijelenti annak állítása jogtalanságát.¹⁰⁷ Erre az alperes feltehetőleg ugyanazon szavakkal válaszolhatott.¹⁰⁸ A felperes – példának okáért a tulajdoni

⁹⁸ *Lex Baiuvariorum* 9, 9. *Verumtamen non prius damnetur ad mortem, quam vel simplex de facultatibus furoni conponat.*

⁹⁹ Nótári 2011b 139.

¹⁰⁰ *Lex Baiuvariorum* 9, 6. *Fur nocturno tempore captus in furto, dum res furtivas secum portat, si fuerit occisus, nulla ex hoc homicidio querela nascatur.*

¹⁰¹ *Lex Baiuvariorum* 8, 1. *Si quis cum uxore alterius concubuerit libera, si repertus fuerit, cum werageldo illius uxoris contra maritum conponat. Et si in lecto cum illa interfectus fuerit, pro ipsam compositionem, quod debuit solvere marito eius, in suo scelere iaceat sine vindicta.*

¹⁰² *Synodus Niuhingensis* 14. 17.

¹⁰³ *Lex Baiuvariorum* 17, 3. *Non debet testem veritatis repellere causaticus eius...*

¹⁰⁴ *Lex Baiuvariorum* 9, 19. *Si quis contra capud alterius falsa suggesserit, vel pro quacumque invidia de iniusta accusatione cummoverit, ipse penam vel damnum, quod alteri intulit, excipiat.*; 9, 20. *Si quis servum accusaverit iniuste alienum, et innocens tormenta pertulerit...*

¹⁰⁵ *Lex Baiuvariorum* 13, 2. *...ille qui querit causam suam...*; 17, 2. *Tunc dicat ille qui quaerit...*

¹⁰⁶ *Lex Baiuvariorum* 12, 10. *...ille qui defendere voluerit...*; 17, 2. *Si autem suum voluerit vindicare illum...*; *Synodus Niuhingensis* 6.

¹⁰⁷ *Lex Baiuvariorum* 17, 1. *...contra legem malo ordine invaserit, et dicit suum esse...*

¹⁰⁸ Vö. *Lex Baiuvariorum* 12, 9. *Si quis, priusquam finita fuerit contentio, per fortiam aedificia elevare voluerit et e contrario ille alter iacentibus columnis contradixerit, et inde testem habuerit, et his contumaciter legi obtemporare noluerit, sed suum perficerit domum, et cetera aedificia sepi conclusionem firmaverit, tunc dicat: 'Emunda territorium meum usque ad legis perfinitionem', et ille e contrario in suum dicit posuisse, et mundare minime debeat. Iste vero dicit: 'Ego testem habeo, quod tibi iacentibus columnis contradixi'; tunc testes iurantes testimonium praeferant, et cum campiones determinentur sententia.*; 14, 4. *Si autem statim mortuus non fuerit et vulneratus eveaderit ad domum domini sui et dominus animalis hoc rescierit, et dicat ad illum reum, qui ipsum animal conpellat in morte: 'Recipe animal, quem laedisti', quem nos 'avursan' vocamus.*; 16, 11. *Et si mancipium alioquin, si dicit: 'Istud mancipium ego prehendi extra terminum, ubi dux exercitum duxit'; et alibi: 'Dux illum per debita et iusta culpa tulit et mihi licenter tradidit'; reliqua ornamenta: 'Quod mancipii mei ex proprio meo materia laboraverunt et fecerunt aut fabri' – huiusmodi si fuerit – 'propterea tradidi et firmabo'. Si haec defuerint, in supradictis rebus nullatenus potest firmare. Si autem firmaverit, non potest ab eo, cui firmavit, nisi ipse voluerit, retrahere, si campio quaesitoris vicerit.*; 16, 14. *Si mancipium fuerit, et dicit: 'Pater meus mihi reliquid in hereditatem' aut 'Ego in propria domo enutrivim eum a proprio meo mancipio natum'. Similiter de iumentis vel huiusmodi quae fuerit adserere.*; 17, 2. *Si autem suum voluerit vindicare illum agrum aut pratium vel exaratum, vel unde illa contentio est, taliter vindicet. Iuret cum VI sacramentales, et dicat: 'Ut ego in tua opera priore non invasi contra legem, nec cum VI solidis componere debeo, nec exire, quia mea opera et labor prior hic est quam tuus'. Tunc dicat ille qui quaerit: 'Ego habeo testes, qui hoc sciunt, quod labores de isto agro semper ego tuli nemine contradicente, exaravi, mundavi, possessi usque hodie, et pater meus reliquid mihi in*

perben – az alperes birtokból való kivetését követeli, aki viszont saját tulajdonjogának és használatának jogosságára hivatkozhat.¹⁰⁹

A perben bizonyítékként alkalmazhatták az okiratok, a tanúk, illetve a perben érintett felek esküjét, valamint az istenítéletet.¹¹⁰ A tanúk számát mind a tanúbizonyítás esetén – példának okáért háromban¹¹¹ –, mind az okiratok esetén – hatban – pontosan meghatározza,¹¹² és csak azon okiratok voltak teljes bizonyító erejűnek tekinthetők, amelyeknél elkészítésük ideje és helye is feltüntetésre került.¹¹³ Az eskütételnek mint bizonyítási eszköznek azon esetben volt jelentősége, amennyiben más bizonyíték nem állt rendelkezésre.¹¹⁴ Az eskü ilyen esetekben tisztító-, illetve tagadóeskü funkcióját töltötte be.¹¹⁵ Az eskü a „*sic me deus adiuvet*” formulát, vagyis Isten tanúul hívását tartalmazza, s az eskütársaknak meg kell fogniuk egymás kezét az eskü során,¹¹⁶ az egyház vagyonát érintő eskük esetén pedig az oltárt, illetve az ott

possessione sua. Ille homo, qui hoc testificare voluerit, conmarcanus eius debet esse, et debet habere VI solidorum pecunia et similem agrum. Tunc ille iuret testes taliter: 'Quia ego hoc meis auribus audiui et oculis meis vidi, quod istius hominis prior opera fuit in isto agro, quam tua, et labores fructuum ille tulit.' Post sacramentum reddat agrum. Tunc ille defensor, si sperat, quod iustitia de illo agro suo fuisset, et hoc in praesente populo fiat, ne per invidiam aliquis pereat. Dicat ad illum testem 'Mendatium iurasti contra me, responde mihi pugna duorum, et manifestet Deus, si mendatium iurasti, et contra me componere debes cum XII solidis, et illam terram reddere, quod mendaciter abstulisti'. Si vincerit ille qui quaerit, componat cum XII solidis et illam terram reddet; et si illam terram non potuerit donare, aliam in proximo, quantum iactus est de secure saica valenti. Et si in proximo non habet nec comparare posset, iuret secundum pretium agri, ut ipsum agrum con pretio valente nec duplum nec triplum conquirere non potuit, et donet, ubi habet, et ipsum agrum qui donet iuret, quod iste tails sit, qualis suus fuerat.; 17, 3. Si quis testem habuerit per aurem tractum de qualibet causa finita ratione, et hoc confirmant per testes; post haec non debet repetire nec inquietare illum, a quo finivit rationem suam. Et si voluerit, per testes defendat se; ille testis testificet sicut scit, unde per testem per aurem tractus fuit, et hoc per sacramentum confirmet. Non debet testem veritatis repellere causaticus eius, nisi aliquis testem mendacem habere voluerit, potest illum cum lege repellere cum pugna duorum et dicere: 'Non tibi traxi testem de ista causa neque consentio.' Si autem testes per autem tractus fuerit de compositione finienda non propter arras, qui donat quasi pro pignus quaecumque re, usque dum solvat debitum et pignus recipiat: illum testem nemo repellat nec potest, sed consentiat; nisi super mortuum hominem testare voluerit, aliqua causa, illum potest contradicere cum duorum pugna, et dicere: 'Defendere hoc volo cum campione meo, quod dicis, quia et tu mentiris et tuus testes super mortuum meum'; 17, 6. Et si plurimi testes fuerint et ad unum conventum fuerint, sortiant illi testes inter se. Et cui sors exiret, iuret ille taliter et dicat: 'Ad testem sortitus sum et ad testem me facere volo.' Prendat manum proximi sui et dicat: 'Sic illum Deus adiuvet illum, cui manum teneo, quod ego ad testem inter vos per aurem tractus fui de ista causa ad veritatem dicendam'. Tunc solus iuret cum sua manu. Et si mendaciter iuret, componat illi, cui causa abstulit, cum XII solidis componat, et ipsam causam restituat, aut defendat se cum campione suo, si recte iuravit, hoc est pugna duorum.; 22, 10. Si autem dominum arboris vel vasculi non interpellaverit et sine illius conscientiam eiectum domini restituerit et ille, cuius vasculus fuerat, eum compellaverit, ut ex suo opere vel arbore retulisset et restituendi compellaverit, quod 'untprut' dicunt, et ille alius, si negare voluerit et dicit suum consecutus fuisset: tunc cum VI sacramentales iuret, quod ex suo opere ipsum examen iniuste non tulisset, nec illum ad iudicium restituere deberetur.

¹⁰⁹ Vö. *Lex Baiuvariorum* 16, 7.

¹¹⁰ Quitzmänn 1866. 350.

¹¹¹ Vö. *Lex Baiuvariorum* 16, 2. Ille testis per aurem debet esse tractus, quia sic habet lex vestra; duo vel tres debent esse.; 16, 15. Quicquid vendiderit homo aut comparaverit, quaecumque re, omnia sint firmata aut per cartam aut per testes, qui hoc probare possent; hoc est de mancipiis, de terra, casas vel silvis, ut postea non sit contentio.

¹¹² *Lex Baiuvariorum* 1, 1. ...hoc per epistulam confirmet propria manu sua ipse, et testes adhibeat VI vel amplius si voluerit...

¹¹³ *Synodus Dingoltingensis* 2.

¹¹⁴ *Lex Baiuvariorum* 1, 1. In his vero causis sacramenta praestentur, in quibus nullam probationem discussio iudicantis invenerit.

¹¹⁵ *Lex Baiuvariorum* 1, 3. 4. 5. 6; 2, 11. 12; 9, 2. 3. 4. 8. 16. 20; 10, 4. 19–22; 13, 6–9; 15, 2; 16, 1. 5. 9. 17; 17, 2. 20; 22, 10.

¹¹⁶ *Lex Baiuvariorum* 17, 6.

elhelyezett evangéliumot kellett megérinteni.¹¹⁷ Az eskütársak esetében a *sacramentalis nominatus*nak, vagyis a megnevezett eskütársnak az esküt tevő nemzetségéből kellett származnia.¹¹⁸ A súlyosabb bűncselekmények esetén az esküt tevőnek tizenkét eskütárral együtt kellett esküt tennie,¹¹⁹ egy bűncselekmény, nevezetesen az egyházi vagyon felgyűjtása esetében ezen számot meg kellett kettőzni, vagyis huszonnégy eskütársra volt szükség.¹²⁰ A tanúktól bizonyos ügyletek tanúsítása esetén megkövetelték, hogy szem-, illetve fültanúk legyenek,¹²¹ a határviták esetén pedig a tanúnak határszomszédnak kellett lennie, valamint hat *solidus* vagyonnal és hasonló földtulajdonnal kellett bírnia.¹²² Amint más germán törzseknél,¹²³ a bajor jogban is érvényesül azon szokás, amely szerint a tanúknak meg kellett húzni a fülét.¹²⁴

A *Lex Baiuvariorum* több helyen *expressis verbis* említést tesz az istenítéletről,¹²⁵ amelynek leggyakoribb formája az istenítéleti perdöntő bajvívás volt, amelyet a bajor jogi nyelv *wehadinc*-nek nevezett, amint ezt a törvény,¹²⁶ illetve a Neuchingi Zsinat vonatkozó kánonja is említi.¹²⁷ Ugyanakkor a Neuchingi Zsinat alkalmazza a *camfwic* megnevezést is, és a szövegből egyértelművé válik, hogy a *wehadinc* szinonimájaként.¹²⁸ Bizonyos esetekben, amikor a bizonyítás nehézségekre ütközött, a törvény alternatívát állított a vádlott/alperes elé: vagy törvényileg meghatározott számú eskütárral esküt tett álláspontja védelmére, vagy pedig istenítéleti bajvívással – vagy maga, vagy megbízott hivatásos bajvívó útján – igyekezett igazát bizonyítani.¹²⁹ Más tényállásoknál – így a herceg elleni összeesküvés,¹³⁰ a határviták,¹³¹ a beépítés,¹³² a rabszolga feletti tulajdoni vita,¹³³ a jogszavatossági vita,¹³⁴ földterület feletti tulajdoni vita,¹³⁵ a zálog és a foglaló,¹³⁶ valamint a hamis tanúzás¹³⁷ esetén – a *Lex*

¹¹⁷ *Lex Baiuvariorum* 1, 3. ...*iuret et ipse sit semptimus, in altare coram populo et presbitero.*; 1, 5. *Et si negare voluerit, cum XII sacramentales iuret in altare in illa ecclesia, cui servo occidit.*; 1, 6. *Et hoc si negare voluerit, cum XXIV sacramentales nominatos iuret in altare evangelio superposito coram defensore ecclesiae.*

¹¹⁸ *Lex Baiuvariorum* 1, 6. ...*sacramentales nominatos iuret in...*

¹¹⁹ *Lex Baiuvariorum* 1, 1. 3; 8, 15; 9, 3; 10, 4. 19; 13, 8. 9; 16, 17.

¹²⁰ *Lex Baiuvariorum* 1, 6. ...*cum XXIV sacramentales nominatos iuret in...*

¹²¹ *Lex Baiuvariorum* 13, 2. ...*habeat ibi testes II vel III, qui audiant et videant...*

¹²² *Lex Baiuvariorum* 17, 2. *Ille homo, qui hoc testificare voluerit, conmarcanus eius debet esse, et debet habere VI solidorum pecunia et similem agrum.*

¹²³ Grimm 1922. I. 143.

¹²⁴ *Lex Baiuvariorum* 16, 2. *Ille testis per aurem debet esse tractus, quia sic habet lex vestra; duo vel tres debent esse.*; 17, 3. *Et si voluerit, per testes defendat se; ille testis testificet sicut scit, unde per testem per aurem tractus fuit, et hoc per sacramentum confirmet.*; 17, 6. *Sic illum Deus adiuuet illum, cui manum teneo, quod ego ad testem inter vos per aurem tractus fui de ista causa ad veritatem dicendam.*

¹²⁵ *Lex Baiuvariorum* 2, 1. *Si autem unus fuerit testis et ille alter negaverit, tunc Dei accipiant iudicium et exeant in campo, et cui deus dederit victoriam, illi credite.*; 16, 17. *Tunc spondeat pugna duorum, et ad Dei pertineat iudicium.*

¹²⁶ *Lex Baiuvariorum* 12, 8. ...*tunc spondeant invicem 'wehadinc', quod dicimus; et in campiones non sortiantur, sed cui Deus fortiorem dederit et victoriam, ad ipsius partem designata pars, ut quaerit, pertineat.*

¹²⁷ *Synodus Niuhingensis* 4. *De pugna duorum quod wehadinc vocatur ut prius insortiantur quam parati sunt, ne forte carmiuibus ... insidiantur.*

¹²⁸ *Synodus Niuhingensis* 5. *Qui supradictae pugnae quod camfwic dicimus...*

¹²⁹ *Lex Baiuvariorum* 9, 2. ...*cum VI sacramentales iuret vel duo campiones pugnent, et sortiant de illis, cui Deus fortiorem dederit.*; 9, 3. ...*cum XII sacramentales iuret de leuda sua, vel duo campiones proinde pugnent.*; 10, 4. *Et si negare voluerit de istis, cum campione se defendat aut cum XII sacramentales iuret.*; 13, 8. *Et si negare voluerit, cum XII sacramentales iuret, aut cum campione cincto defendat se, hoc est pugna duorum.*; 13, 9. *Et si negare voluerit, cum XII sacramentales iuret, aut cum campione suam quaerit iustitiam.*

¹³⁰ *Lex Baiuvariorum* 2, 1.

¹³¹ *Lex Baiuvariorum* 12, 8.

¹³² *Lex Baiuvariorum* 12, 9.

¹³³ *Lex Baiuvariorum* 16, 11.

¹³⁴ *Lex Baiuvariorum* 16, 17.

¹³⁵ *Lex Baiuvariorum* 17, 2.

Baiuvariorum kötelező jelleggel írja elő az istenítéleti bajvívás alkalmazását. Ilyen esetekben a kihívó az előírt formulában arra hivatkozott, hogy ellenfele hamisan esküdött, amiért felszólítja arra, hogy a két bajvívó harca által feleljen neki, s Isten majd nyilvánvalóvá teszi, ha hamisan esküdött.¹³⁸ A párviadalra a megállapodott időn belül sort kellett keríteni, ám az okafogyottá is válhatott, ha időközben a felek törvényen kívül egyezségekre jutottak.¹³⁹ A viadalnak a törvénykezés helyén, a hercegi udvarban, vagy más, a felek által megállapított helyen kellett megtörténnie.¹⁴⁰ Bizonyos esetekben a törvény előírta, hogy a vitákban álló feleknek maguknak kellett egymással megküzdeniük,¹⁴¹ más esetekben pedig lehetővé tette a képviselőt.¹⁴² A nők helyett főszabály szerint hatalomgyakorlójuk lépett fel a küzdelemben, azonban a törvény lehetővé tette a nők számára is a harc felvételét, amennyiben elég bátornak érezték magukat – ebben az esetben azonban a *lex* a nőknél szokásos, vagyis kétszeres *compositio* helyett egyszeres, vagyis a férfiak esetére meghatározott váltságot írta elő számukra.¹⁴³ A pénzért a bajvívást felvállaló, vagyis hivatásos bajvívók megölése esetén a törvény nem a *status*uknak megfelelő *compositio*t írta elő – még akkor sem, ha nemesek voltak –, hanem igen alacsony, tizenkét *solidus*nyi váltságot.¹⁴⁴ Bajvívóként uruk helyett rabszolgák is felléphetek, váltságuk azonban – lévén hogy megölésükkel a tulajdonost érte kár – húsz *solidus* tett ki.¹⁴⁵ Ugyanakkor a hivatásos bajvívó személyét nem az adott fél választotta meg: ezeket sorsolás útján rendelték az adott félhez, így tehát az istenítéleti jelleg már a sorsolás révén is megnyilvánult.¹⁴⁶ A bajvívók még kisorsolásuk előtt „felkészülhettek” a harcra, vagyis különféle – a zsinati előírásban nem részletezett – rítusokkal védekeztek az ártó mágikus befolyás ellen.¹⁴⁷ A harc abbahagyására a küzdelmet felügyelő bíró kézfelemeléssel adott parancsot, ami a törvény azon rendelkezéséből derül ki, amely szankcionálja azt, aki a herceg udvarában lefolytatott bajvívást ilyen módon jogosulatlanul felfüggeszti.¹⁴⁸

Az ítélet teljesítésére – amely ellen a fellebbezés lehetőségének megléte nagy valószínűséggel nem zárható ki,¹⁴⁹ hiszen a törvény rendelkezik a tévedésből hamisan ítéelő bíró ítéletének érvénytelenítéséről is¹⁵⁰ – a felek esküt tettek, és ennek tanúsítására tanúkat vontak be az eljárásba,¹⁵¹ illetve erre nézve biztosítékot kellett adni.¹⁵² A végrehajtás főszabály szerint

¹³⁶ *Lex Baiuvariorum* 17, 3.

¹³⁷ *Lex Baiuvariorum* 17, 6.

¹³⁸ *Lex Baiuvariorum* 17, 2. *Mendatium iurasti contra me, responde mihi pugna duorum, et manifestet Deus, si mendatium iurasti...*

¹³⁹ *Synodus Dingolovingensis* 11. *De eo quod et si quis de quocunque reatu accusatus ab aliquo potestatem accipiat cum accusatore suo pacificare aut acquam pugnam quae wehadinc vocatur permittat.*

¹⁴⁰ *Lex Baiuvariorum* 2, 11.

¹⁴¹ Így például *Lex Baiuvariorum* 2, 11; 12, 8; 16, 17; 17, 2.

¹⁴² Quitzmán 1866. 362.

¹⁴³ *Lex Baiuvariorum* 4, 29. *De feminis vero eorum, si aliquid de istis actis continerit, omnia dupliciter componuntur, dum femina, cum arma defendere nequiverit; duplicem compositionem accipiat. Si autem pugnare voluerit per audaciam cordis sui sicut vir, non erit duplex compositio eius.*

¹⁴⁴ *Lex Baiuvariorum* 18, 1. *Si unus ex his ab altero interfectus fuerit, quamvis nobilis sit persona, non componatur amplius quam XII solidis, et ab eo componitur, qui illum iniuste invitavit.*

¹⁴⁵ *Lex Baiuvariorum* 18, 2. *Si servus fuit per domini sui consensu, pari modo ratio subiacebit; sin autem cum XX solidis conponat.*

¹⁴⁶ *Lex Baiuvariorum* 9, 2. *...vel duo campiones pugnent, et sortiant de illis, cui Deus fortiozem dederit.*

¹⁴⁷ *Synodus Niuhingensis* 4. *De pugna duorum quod wehadinc vocatur ut prius insortiantur quam parati sunt, ne forte carminibus vel machinis diabolicis vel magicis artibus insidiantur.*

¹⁴⁸ *Lex Baiuvariorum* 2, 11. *Si quis in curte ducis vel ubicumque pugnaverint campiones, manus ad levandum miserit, antequam ille iusserit, cui commendatum est praevidere...*

¹⁴⁹ Quitzmán 1866. 371.

¹⁵⁰ *Lex Baiuvariorum* 2, 18.

¹⁵¹ *Lex Baiuvariorum* 17, 3. *Si autem testes per autem tractus fuerit de compositione finienda vel propter arras...*

¹⁵² *Lex Baiuvariorum* 1, 6. *...ad partem fisci pro freda praebeat fideiussorem et donet wadium...*

vagyoni volt, amennyiben azonban az ítéletben foglalt *conpositio* megfizetésének az elítélt/marasztalt nem tudott eleget tenni, úgy – s e lehetőséget a törvény a püspök megölése, valamint a herceg elleni összeesküvés kapcsán említi – mind az illető, mind családja, vagyis felesége és gyermekei rabszolgává váltak arra az időre, amíg az ítéletben megállapított *conpositio* értékét le nem dolgozták.¹⁵³

¹⁵³ *Lex Baiuvariorum* 1, 10. *Et si non habet tantum pecuniam, seipsum et uxorem et filios tradat ad ecclesiam illam in servitio, usque dum se redimere possit.*; 2, 1. *Si vero non habet, ipse se in servitio deprimat et per singulos menses vel annos, quantum lucrare quiverit, persolvat cui deliquit, donec debitum universum restituat.*